

Eesti isikunimede ajaloost. Eesnimed

Fakte

1208–1227 muistne vabadusvõitlus. Eesti ala satub läänekristliku Euroopa mõjusfääri. Maa jagatakse vormiliselt Taani kuninga ja Saksa-Rooma keisri vasallide vahel. **1346** müüs Taani oma siinsed valdused ordule.

1227–1558 Vana-Liivimaa ajajärk, Eesti keskaeg.

1523–1525 reformatsioon Eesti linnades.

1558–1583 Liivi sõda. Eesti jagatakse Rootsi, Poola ja Taani vahel. Poola aladel (Lõuna-Eestis) vastureformatsioon, mujal süveneb reformatsioon. **1629.** ja **1645.** aasta rahulepingutega läheb kogu Eesti ala Rootsile.

1700–1721 Põhjasõda. Eesti läheb Vene keisririigi koosseisu. Sõja ning katku tagajärjel langeb rahvaarv 120 000–140 000 inimeseni.

1730.–1740. aastad – vennastekoguduste liikumine.

1816/19 – pärisorjusest vabastamine.

1840. aastad – usuvahetusliikumine.

1860.–1880. aastad – rahvuslik ärkamine (**1857** Perno Postimees, **1862** “Kalevipoja” rahvaväljaanne, **1869** esimene üldlaulupidu, **1872** Eesti kirjameeste selts, **1878** Sakala, **1884** EÜSi lipu õnnistamine Otepää kirikus).

1918–1940 Eesti vabariik.

1940–1941, 1944–1991 Nõukogude okupatsioon.

1988–1991 – teine ärkamisaeg.

1991 – taasiseseisvumine.

Eesti eesnimede ajaloo periodiseering

Eelkristlik aeg

- muinasnimed

Ristusuaeg

XIII–XVI sajand (katoliku aeg)

- muinasnimede asendumine kiriklike nimedega
- vanemad laennimed

XVI sajand – XIX sajandi esimene kolmandik

- nimevähesus, laennimed

XIX sajandi teine kolmandik – XX sajandi 20ndad

- nimevaliku avarumine pärast pärisorjusest vabastamist (1830ndad)
- õigeusunimed (alates 1840ndatest)
- võõrnimede tulek (XIX sajandi teine pool)
- uuseesti nimed (XIX sajandi lõpp, XX sajandi algus)

XX sajand – nimemoodide kiire vaheldumine

- kaks esimest kümnendit – võõrnimed
- 1920.–1930. aastad – uuseesti nimed
- 1940. aastad – vanemad laennimed
- 1950.– 1960. aastad – uued võõrnimed, mallinimed
- 1980. aastad – vanemad laennimed
- 1990. aastad – vanad võõrnimed, uuemad võõrnimed

Eesti muinasnimed

Roos, Eduard 1961: *Eesti muistseist isikunimedest*. KJK, nr 6. Lk 341–352.

Roos, Eduard 1971: *Eesti meel-ainesega muistsed isikunimed*. ESA 17. Lk 77–97.

Roos, Eduard 1976: *Eesti muistsed liittüvelised ja tuletuslikud isikunimed*. – Keel, mida me uurime. Tallinn: Valgus. Lk 120–130.

Roos, Eduard 1976: *Inimene ja loodus eesti muistses antroponüümikas*. – Keel, mida me uurime. Tallinn: Valgus. Lk 106–119.

Must, Hildegard 1960: *Lühike ülevaade eestlaste eesnimedest*. Virittäjä. Lk 372–378.

Vanemates kirjalikes allikates esinevad eestlased ainunimedega. Läti Henriku kroonikas näiteks *Lembito, Meme, Wottele, Maniwalde, Unnepewe, Kyriawanus, Tabelinus, Wytamas*. Taani hindamisraamatus (1241) *Asæ, Hildelempæ, Uillølemp*. Lepingus saarlastega (1255) *Ylle, Culle, Env, Muntelene, Tappete, Yalde, Melete, Cake*. Võib seega väita, et muinasajal valitses Eestis ainunimesüsteem nagu paljude teistegi Euroopa rahvaste puhul. Seejuures näib, et juba väga vanal ajal on nimesid laenatud ka teistest keeltest, sest näiteks saarlaste eeltoodud nimed on üsna hästi võrreldavad alamsaksa-friisi nimedega: *Ylle – Yle, Ylo, Yltje, Ylje; Culle – Kulle, Kole; Env – Eno, Enno, Heno; Muntelene – Munte, Munt, Mynt, Moontie, Monte; Tappete – Tabbe, Tabbinthie, Tabicke, Taepke; Yalde – Jalt, Jalte, Jaldert; Melete – Mele, Melef, Melis; Cake – Kaeke, Keke, Kekke*. Saaremaa 16.–17. sajandi maaraamatutes esineb selliseid kokkulangevusi ülirohkesti.

Meie muinasnimedest on teada vaid niivõrd, kui võrd neid esines veel pärast vallutust kirjalikes dokumentides. Teiseseks allikaks on vanad kohanimed ning perekonnanimed, mis võivad sisaldada muistset isikunime.

Vanadest kirjalikest allikatest on tähtsamad muinasskandinaavia saagad, keskaegsed kroonikad, mitmesugused maksu- ja elanikenimistud. Neid ei ole loomulikult eriti palju säilinud. Korraliku allikate loendi esitab Eduard Roos artiklis “Eesti muistseist isikunimedest”.

Millised siis olid eesti muinasnimed?

Peab ütlema, et mitte väga erinevad varasemates loengutes käsitletud Euroopa rahvaste muinasnimedest. Ka meil oli lihttüvelisi, tuletatud ja liittüvelisi nimesid. Nimesid moodustati oma keele sõnavara alusel vabalt, s.t nimemoodustusmall oli elav ja avatud. Tänu sellele piisas nimekujusid isikute eristamiseks ega vajatud lisanimesid.

Lihttüvelised nimed

Võrreldes tuletatud ja liittüveliste nimedega esineb lihttüvelisi nimesid vähem. Sisuldasa jagunevad lihttüvelised nimed mitmesse rühma, millest peamised on looduse ja inimkeha ning -hingega seotud mõisted. Eriti palju on veelindude nimetusi, samuti on eesti nimistu omapäraks abstraktmõistete rohke tarvituse nimedena. Lihtnimede näited annan edaspidi, eesti muinasnimede sisulise külje käsitluse juures.

Liittüvelised nimed

Enamasti on omavahel ühendatud kaks nimisõna või siis nimi- ja omadussõna. Pärilisi suvalisi komponente omavahel ei liidetud, produktiivsed olid umbes veerandsada komponenti. Need on järgmised:

au: *Awlembi, Aulemme*

hüva ~ hõa ~ hea ~ hää: *Hyamell, Heteywo, Honowe, Holembi, Howenpewe*

iga /eluaeg, elu, aasta/: *Yckalem, Yckamele, Ickeyerge, Ickepeiw*

iha /rõõmus või hea meel, vaimustus/: *Jhamell, Jatouwe, Jalembi, Jauile*

ilm /õhk, taevas, avarus, selgus/: *Ilmalembi, Ylmetoyuy, Ylmewalde*

jalg: *Raudjalg, Karvajalg, Lajalcku*

kalli ~ kallis: *Kallemele, Kallepee*

kauga ~ kauge ~kauva /eemal, pikk aeg, pikk, kaua/: *Kaukamele, Kaukemele, Chaughemel, Kawemele, Kauwetouwe, Caulembi ~ Coulem*

kuld: *Kuldemuna, Culpeue*

kõik: *Kaykemele*

küll: *Kyllenowe, Kyllesatty, Kyllewaines, Kylletowe, Kullemele, Kullelaye*

lemb: *Lembitoyue, Lembewalde, Jalembi, Thoyuelembi, Villilembi, Willilem, Undelempe*

meel /meel, mõistus, tarkus, pea, mõte, arvamus, mälu, iseloom, hing, süda, tuju, meeleolu, hool, julgus/: *Melevilie, Melemes, Melenow, Meleuicht, Melendoiuo, Meleualdo, Melepeyue, Kaukemele, Kullemele, Villimele, Kallemele, Utemele, Tonnemel, Yamely, Yckamele, Hyamell, Kaykemele, Waggamel*

mees: *Melemes, Viliemes, Vichtymes, Gramathmeß*

nõu: *Kyllenowe ~ Kilnow, Mylnouwe, Melenow, Venowe, Vysenow*

pea ~ pää: *Hawenpee, Heryenpe, Ragepe, Surenpee, Ponape*

päev /päike/: *Melepeyue, Viliepeyue, Unnepewe*

tõiv /lootus, soov, ihaldus, ohvrilubadus/: *Toyuelembi, Jatouwe, Ilmedoywo, Lemmetouwe, Melendoiuo, Kautetouwe ~ Cantovo*

ulde ~ ule: *Uldelempe, Vllenpe, Uldenago*

uni ~ undo /magamine, unustus, unistus, unenägu/: *Unnepewe, Unnineck, Undelempe, Undovilja*

vald /võim, voli, õigus, tahe/: *Maniwalde, Ylmewalde, Melewalde, Engewalt, Kaukow[alda]*

vesi: *Velemby, Velem, Venowe, Vetvillie ~ Vetuilie*

viha /haljas, roheline >> mürk/: *Vihalem, Viewaldus*

viht /? tugi, kaitse, vari, turve/: *Vichtemes, Meleuicht, Leiueuichty*

vili /rikkus, rohkus/: *Villilembi, Villimele, Vilietoyue, Viliepewe, Melevilie, Vetuilie*

Neist komponentidest vähemalt *lemb*, *nõu*, *päev*, *tõiv*, *vald* ja *vili* esinevad ka iseseisvalt nimedena: *Lempey, Nouwe, Pewe, Toyuo, Walde, Vyly*. Ainult esikomponentidena esinevad *au*, *hüva* ~ *hea*, *iga*, *iha*, *ilm*, *kallis*, *kauge* ~ *kaua*, *kõik*, *küll*, *ule* ~ *ulde*, *uni* ~ *undo*, *vesi*, *viha*. Ainult järelkomponentidena esinevad *jalg*, *mees*, *nõu*, *pea*, *päev*. Mõlema komponendina võivad esineda *lemb*, *meel*, *tõiv* ja *vili*. Populaarsemad nimekomponendid on *meel*, *vili*, *lemb*, *tõiv*, *iha* ja *iga*. Seejuures *lemb* on enam Lõuna- ja *meel* Põhja-Eesti levikuga.

Samad komponendid esinevad ka tuletatud nimedes tuletusalusena.

On hulk nimesid, mis erinevad ainult komponentide järjestuse poolest: *Lemmetouwe* – *Toyuelembi*, *Villimel* – *Melevilie*.

Naise- ja mehenimed olid arvatavasti sarnased, kuid tõendeid selle kohta pole – vanus allikas ei ole naisi eriti üles kirjutatud. Dokumenteeritud on naisenimed *Emme*, *Kyllesatty*, *Kyllewaines*, *Annika* ~ *Anneke*, *Vilemeles*, *Meles*, *Jutta*, *Waitake*. Tavalisemalt märgiti naine tema mehe järgi, nt *uxor Melenchewe* (ladina *uxor* ‘naine’), *Oten wiff* (alamsaksa *wiff* ‘naine’).

Eduard Roos esitab mõningaid katselisi nimeseletusi, nt *Igapäev* ‘vana ea päike’, *Lemmetõiv* ‘lembelootus’, *Meelepäev* ‘hingepäike, südamesära’, *Meeletõiv* ‘mõttelootus, südamesoov’, *Meeleviht* ‘hoolekandja, elutugi’, *Meelevili* ‘meelisvili, lemmiklaps’, *Unepäev*

'unistuspäike', *Hüvalem* 'headusearmastaja', *Ihalem* 'rõõmulemb', *Ihameel* 'rõõmsahingeline, heasoovlik', *Kaugemeel* 'pikameelne, unistaja', *Vilimeel* 'rikkahingeline, võimekas'.

Tuletatud nimed

Levinumad tuletussufiksivõimused on järgmised:

- das**: *Auwodas, Imodas, Thoyuodas, Toydass*
- des**: *Yaldes, Meldes, Meledes, Toudes, Hovedes*
- ja**: *Yaja, Melye, Nowdia, Kostie, Cullie, Tousie*
- k**: *Andike, Melicke, Melacka, Vilika, Vricke, Sarwick, Unicka, Toyveke, Weszeke*
- kas**: *Melekes, Uderkas, Annynges, Anighes*
- ks**: *Melix, Melexi, Anixi*
- l**: *Igal, Yali, Theuwele, Immel*
- lane**: *Korbelayne, Idlane, Cakeleyne*
- les**: *Yales, Uldeles, Vychteles ~ Vichtiles, Wlles*
- m**: *Iham, Vndam, Villimo, Wyllym*
- mas**: *Villimas, Valdemas, Vichtemas, Yaamas ~ Jamas, Vytamas, Toyuomas*
- n**: *Vdenn, Kirian*
- nd**: *Villant, Janth, Cawenda, Kerandi, Ilmande, Melendo, Wiandi*
- ndes**: *Melendes, Yalendes, Ullendes*
- ng**: *Lemming, Assing, Rudink*
- o** ~ -**oi**: *Melo, Memo, Cullo, Caicko, Kaucko, Toistoi, Icko*
- r**: *Kaghare, Iher, Iter*
- s**: *Caiuas, Meles, Lembis, Toyues, Jas*
- sk**: *Miliske, Ullaske*
- to** < -**ton** (praegu -**tu**): *Tarueto, Igate, Pyrito, Melleto*
- ts**: *Jatsi, Viatsi, Melitze, Meytze, Vritze, Ylmatz, Warritz*
- tu**: *Lembitu, Melitu, Lemmitu, Jalitu, Vyathu, Caiuatu, Immotu, Toyuotu*
- va**: *Mellowa, Unnewe, Vihhawa*

Eesti muinasnimede sisuline külg

Eduard Roos on esitanud eesti muinasnimede sisulise jaotuse. Ta ütleb, et muistsed isikunimed on tardunud mütoloogias, nii nagu arhitektuur on tardunud muusikas. Muinasnimed on muinasasundiga, muistse maailmakäsitusega väga tihedas seoses.

Hingejõud, hinge eri vormide kujutelmad: *Engewalt, Hinck, Leules* < leil 'aurutaoline hing', *Waimo* < 'hing, elujõud', *Varjovalta* < 'varihing', *Koll* < koll 'surnu hing, maa vaim', *Kalmepoick* < kalm 'laip, surnu vaim', *Mumpoick* < mumm 'surnu, haldjas', *Keuenpoicke, Koweson* < kõu 'surnu vaim'.

Muud muinasasundilise sisuga: *Illmalauz* < ilm 'õhuvaim', *Itze, Jse* < ise 'oma vari', *Catu* < kadu 'tont, vaim', *Kobben, Koppin* < koba 'tont', *Palwo, Tonth* < tont 'majavaim', *Hiszj, Hie, Hietze, Hio, Hyddo*.

Esivanemate austus: *Kõu* < 'surnu hing, vanaisa', *Atiþon, Attopoyke* < att 'isa, vanaisa', *Emme* < 'ema', *Eye* < äi 'äi, vanaisa'.

Perekondlikud suhted: ? *Env* < 'onu', *Heime* < 'hõim', *Izanth, Lelle, Orwo, Poykensone, Welwe* < 'veli'

Põlvkondade erinevus: *Norepoick, Wanapoik*

Sooline erinevus: *Impi* < imbi 'neiu', *Memo* < karjala *miemoi* 'tubli, täismees'

Ühiskondlik elu: *Kerandi* < kärajad 'nõupidamine'

Haldjad, vaimud, kaitsevaimud: *Metczemel* < 'metsa vaimuga', *Mayatoussma, Ouwentous* < 'tõstev võim ~ vaim', *Walkawoye, Metsevoyye* < võija 'haldjas, vaim'

Nõidumine: *Harpe* < arp 'nõidumisvahend', *Lumme* < 'nõiduma', *Loitze, Maniwalde* < mana, *Loynell* < soome *loinella* 'loitsida', *Leitzemis* < 'loitsumees', *Tarck, Toyuo*

Asustus: *Aszmo* < aseme, *Ahi, Acho* < ahi, *Kayo* < kaev, kaju, *Kallasz, Kotti-poick* < kodu, *Colle* < kolle, lee; *Linta* < linn; *Maya* < maja; *Tare* < tare

Esemed: *Assi, Katlapoyck, Kien, Kirno, Kierwes, Lapidapoick, Nagell, Teyvassone*

Põllundus, karjandus: *Asasone, Allepoike, Hein, Karrepoick, Kylys, Kynnensone, Polletenszon, Sattenszon, Teucko, Vyly*

Toiduained: *Maugko, Mesi, Mede* < mõdu, *Woy*

Elukutse: *Moysenick, Paim, Puseppepoyck*

Võitlus, sõda: *Kostepoick, Kostie* < kosto 'kättemaks', *Moeock, Moecke* < mõök, *Nowdia* < nõudja, *Szodameeß, Wainno, Wardj, Wottele* < ? võitleja, *Vya* < viha

Inimkeha: *Keel, Koip, Kulme, Ponepe, Lajalckupoick, Kulesilm, Tullekessj*

Inimhing, iseloom: *Achke, Hullia, Kafalenpoyke* < kaval, *Kebye, Melicke, Mustapoick, Pick, Tommo, Vdrisz* < udris 'kärmas', *Wane* < sm vanea 'kindel, tugev', *Waicke, Weckewe*

Abstraktsed mõisted (silmapaistvalt rohke kihistus): *Arm, Auwe, Auwodas, Icko, Ylu* < ilu, *Caibo, Kaike, Kauga, Kallis, Leyno* < lein, *Lembi, Mele, Muyste* < sm muisto 'mälu', *Mote, Nouwe, Taide, Weckj* < vägi

Kultuurimõisted: *Kirriwalde, Laulo, Lelo, Pillenpoick, Gramathmeß*

Sünnijärgnevus: *Essy, Essike, Esmo, Edi, Ett, Toistoipock, Toyselimme, Kolmas, Nellies* (aga ka < Cornelius), *Nellis, Fiet, Kuett, Zeitse, Kaksapoiek, Meny* < mõni, *Monto, Monyk, Menis*

Linnunimetused (rohkest, eriti veelinde): *Aulen, Harrack, Jous, Kayag, Mick Kauripoick, Aßo Kaulapoick* < kaur, *Kiw, Kirr, Kotkas, Kudres, Hans Kulli, Simon Kurke poyke, Luyke, Luyt, Leo, Leoken, Partze, Päll, Reck, Tzizikanßon, Syrck, Sissa, Sorse, Tiggan, Tih, Weszecke, Werwo*

Putukad (irdhinge kujutelm!): *Hemmelen, Hermick, Kilck, Kirp, Coyko* < 'koi', *Kucklan, Kerblaßepoick, Liebles, Leblich, Lutick, Mechin, Messilen, Setteke, Sityk, Zaeski, Teya, Tey*

Maokultus: *Kuy, Syueke, Vsche*

Loomad: *Hir, Jrwo, Hunte, Herkenperre, Ilwes, Jennis, Otza Kahr, Kaß, Kitz, Naric, Nirck, Otzo, Oten wyff, Ottj, Petse, Rebbene, Ssock, Sussi, Tarva Andres*

Kalad: *Achna, Auy, Hawiken, Mattis Kalacksepoick, Kiszka, Kisse* (aga: asks-friisi *Gieß*), *Lutzenpoick, Merherke, Reime, Silke, Seinis, Seryes, Wimba*

Taimeriik: *Heryenpe* 'ristikhein', *Kaske, Kunnepe* < künnapuu, *Leppe, Lil, Nakras* < 'naeris', *Bichel, Tamme*

Metallid: *Hoppedickopere, Kulde, Raudy*

Mineraalid: *Kiwj, Reni*

Geograafilised mõisted: *Asasone, Marcus Allikapoick, Hario, Kallasz, Liwak, Kosken, Kendo* < kõnnu-, *Pado, Meghe, Nem, Salme, Salo*

Loodusnähtused: *Aggo, Agewalke, Koytopoyck, Kuvalke, Keuenpoicke, Pewe, Peiegge, Peyke, Syx, Talui, Theheßon, Wallo*

Nagu näha, ei ole eesti muinasnimed eriti sõjaka sisuga. Nimedes kajastub loodususk, usk hingede rändamisse, mitmesugused muud mütoloogilised arusaamad.

Muinasnimede muutumine

Muinasnimed esinevad vanus kirjalikes allikais nelja sajandi vältel (13.–16. sajand). Nagu eesti keel üldse, on ka nimed selle aja jooksul teinud läbi häälikumuutusi ja lühenenud.

Lõpukaojuhtumeid ilmnes juba 14. sajandil (*Uillølemp*), kuid need olid üksikud juhud. Tavaliselt lõppvokaal veel püsis: *Viliendi*, *Unnepewe*, *Melite*, *Toyuotu*. 15. sajandil hakkab lõpukadu sagenema: *Lemmitt*, *Hymmot*; 16. sajandil on see juba tavaline: *Ick*, *Melit*.

Klusiilide nõrkade vastete assimileerumist eelnevate konsonantidega on näha vormides *Lembitu* > *Lemmitu*, *Andiko* > *Anniko*, vrd 13. sajandi kohanime *Andikewæra*.

13.–16. sajandi jooksul muinasnimed lühenesid oluliselt, nt *Lemmetouwe* – *Lemdo*, *Meletoyue* – *Meldo*, *Melepeyue* – *Melpe*, *Toyuelembu* – *Towele*, *Kyllenowe* – *Kulno*. Eriti aldis lühenema on olnud liitüveliste nimede teine komponent. Ka sufiksilised nimed on läbi teinud lühenemisi: *Melendes* > *Melndes* > *Meldes* > *Melts*.

Eesti ristiusustamine

Juba alates 11. sajandi teisest poolest tundis katoliku kirik huvi Läänemere idakalda rahvaste ristiusustamise vastu. 1070. aasta paiku määras Bremeni peapiiskop Adalbert siinsete rahvaste piiskopiks munk Hiltinuse (piiskopinimega Johannes). Too ei saavutanud kahe aasta jooksul mingeid tulemusi ja tagastas piiskopisaua. 1167. aasta paiku pühitseti Eestimaa piiskopiks prantsuse munk Fulco, kellele anti abiks Norras Stavangeri kloostris elanud arvatavasti eesti soost munk Nicolaus. Läti Henrik nimetab mõningaid ristitud eestlasi, nt Ojamaal ristitud Pudevuru vanemat *Tabelinust*. Ristiusu varast mõju Eesti alal tõendavad ka viimaste vallutuseelsete sajandite hauapanused ning mõned laensõnad (papp, raamat, rist).

1208–1227 eestlased ristiusustatakse vägivaldselt. Eesti satub läänekristliku Euroopa mõjusfääri. Siiski nimetavad paljud kirjalikud allikad eestlasi veel järgnevategi sajandite jooksul (isegi veel 1505. a) vastristituteks, neofüütideks. See tähendab, et vägivaldselt peale surutud ristiusk ei juurdunud rahva hingeellu. Mõnikord on öeldud, et tõeliselt juurdus ristiusk eesti rahva hulgas alles 18. sajandi vagadusliikumiste (pietism, vennastekogudused) mõjul.

Muinasnimede kadu

Nagu eelnevates loengutes selgus, ei surunud katoliku kirik esialgu uusi kristlikke nimesid peale. Kuid kahtlemata oli valitsevate klasside, vallutajate-ristisõdijate, vaimulike ja kaupmeeste nimedel teatav prestiiž. Nii algab juba 13. sajandil vallutajate poolt kaasa toodud nimede omaksvõtt. Juba toonastes allikates leidub kristlike nimedega eestlasi, nt Läti Henrikul *Johannes* ühe Virumaal sündinud preestri nimena, Taani hindamisraamatus aga vasall nimega *Clemens Esto*, kelle lisanimi arvatakse osutavat tema eesti rahvusele. Siiski on veel vähemalt paaril vallutusjärgsel sajandil ülekaal omakeelsete paganusaegsete nimede käes.

13. sajandi allikad näitavad, et maal küldes kandsid eestlased oma põliseid isikunimesid 95–100% piires. Virumaal kandis 1330. a paiku põlisnimesid 90% elanikest.

14. sajandi lõppu hõlmavas Järvamaa vakuraamatu vanemas osas on 66% nimedest muistsed. Aastail 1440–1480 on muinasnimede osakaal seal 45% ning aastail 1480–1500 juba ainult 25%.

Lõuna-Eesti Helme ja Ruhja maaraamatu katkendite kannete vanemas kihis (1420–1450) on muinasnimesid 60%. Uuemas kihis (1450–1480) on neid ainult 30%.

15. sajandi alguse Tallinna eestlastest kodanikud kannavad veel eesti nimesid, nt *Nycleis*, *Meleuillien knecht*; *Laurens Kawemelen knecht*. Tallinna kodanikeraamat 1409–1624 ei registreeri enam ühtegi muistset nime kandvat eestlasest linnakodanikku. Tallinna 1515.–1626. a turberaamatus on ainult mõni üksik muistne eesnimi.

Seega murrang kiriklike eesnimede kasuks toimus kusagil 15. sajandi keskpaiku, ja siis üsna järsku. Kauem käibisid muinasnimed maapiirkondades, kuid moodustasid ka seal nimede koguarvust vaid mõne protsendi. 17. sajandi allikad ei sisalda enam peaaegu üldse muinasnimesid, kiriklik nimevara on need täielikult välja tõrjunud. Muinasnimed on konserveerunud lisa- ja kohanimedeks, eesnimedena neid enam ei tarvitata.

Mis oli omakeelse nimevara hääbumise põhjus? Arvatavasti oli põhiteguriks võõrast algupära nimede prestiiž, ehk mõjutas ka sünde registreerivate vaimulike vähene eesti keele oskus. Lihtsam oli kirja panna mõni eesti nimega kõlalt sarnane võõrast algupära nimi kui hakata uurima, kuidas eesti nimi täpselt kõlas.

Vanemad laennimed

Rätsep, Huno 1983: *Alamsaksa päritolu eesnimedest*. – Sõnasõel: Uurimusi ja materjale eesti keele alalt 6. Tartu, lk 69–74.

Tiik, Leo 1977: *Isikunimede mugandid Saaremaal XVI ja XVII sajandil*. KJK, nr 5, lk 284–288.

Tiik, Leo 1976: *Nimesid Saaremaalt XVI ja XVII sajandist*. KJK, nr 7, lk 413–418.

Tiik, Leo 1976: *Saaremaa kontakte mehenimede alal*. KJK, nr 8, lk 485–488.

Vallutajad tõid endaga kaasa läänekristliku nimevara alamsaksa mundris. Neid nimesid hakkasid eestlased usinalt üle võtma. Paljud neist sobisid eesti keelde väga hästi. Mõned olid koguni sarnased mõne muinasaegse eestikeelse nimega ja seetõttu õige kergelt omandatavad. Nt *Anno*, *Hanno* arvatakse olevat muinasaegse taustaga, ja need on ka *Johannese* populaarsed lühendid.

Kui võõras nimi eesti keele süsteemi ei sobinud, siis see kohandati. Nt saksa *Tönnis* (< *Antonius*) sai *ö* asemel *õ*, saksa *Gret* pidi kaashäälikuühendist loobuma, moondues eesti *Reedaks*, saksa *Hans* kaotas algus-*h* ning omandas *t*, moondues eesti *Antsuks*, *o*-st nimede lõpus sai *u* (*Tõnu*, *Liisu*). Nagu öeldud, sobisid paljud alamsaksa nimed eesti keelde kohandamatagi. Nende näiteid:

Adelheid: üksks Adelheid; asks Aalke, Aleke; ee Aal, Aale

Ambrosius: ee Ambrus, Brosius, Brohß, Broß, Rohß, Roeß, Roß

Andreas: üksks Andreas; asks Andres; ee Andres, Andrus

Anna: üksks Anna; asks Ann, Anne; ee Ann, Anne

Antonius: üksks Anton(ius); asks Tonjes, Tonnies; ee Tõnis, Tõns, Tõnno, Hanto, Hanto

Balthasar: üksks Balthasar; asks Balzer, Bals; ee Paltser, Palts

Bartolomeus: üksks Bartholomäus, Barthel; asks Bartel, Bert, Bart, Meews, Mewes, Mees; ee

Pärtel, Pärt, Meus, Meos

Benedictus: ee Benedix, Pendiks, Pent

Bernhard: üksks Bernhard; asks Barne; ee Päärn, Berend

Catharina: üksks Catharina; asks Kate, Triin, Trine; ee Kati, Triin, Triinu

Christine: üksks Christine; asks Kristin, Stina, Stine, Stiinken; ee Kristin, Tiina

Christopher: ee Tohver

Clemens: ee Leemet

Constantinus: ee Tants

Dietrich: üsks Dietrich; asks Didrik, Tido, Tied, Tietje, Tile, Tilo; ee Tiidrik, Tiit, Tiido, Tiile
 Eberhard: üsks Eberhard; asks Everd, Äverd; ee Eevert, Eevart, Ebbo
 Eilike: asks Eilke; ee Eili, eilike
 Elisabeth: üsks Elisabeth, Elise; asks Lise, Liiske; ee Liisi, Liisa
 Ella: asks Ella; ee Ella
 Erasmus: ee Rasmus, Asmus
 Eva: üsks Eva; asks Eve; ee Eve
 Franciscus: üsks Franz; asks Frans; ee Prants
 Friedrich: üsks Friedrich; asks Frizz; ee Prits, Prido, Rido
 Georgius: üsks Georg; asks Jürgen, Jörg, Jürr'n; ee Jürgen, Jürg, Jüri
 Gregorius: ee Korjus
 Heinrich: üsks Heinrich; asks Henrik, Hinrik, Henneke, Hinne, Hintj, Hinz; ee Henrik, Hindrek, Indrek, Henn, Henno, Hinn, Inn, Hint, Hinte, Hinto, Ints, Hints
 Helena, Magdalena: üsks Helena, Magdalena; asks Leen, Leenken, Lene, Leneken; ee Leeni, Madli, Leena
 Hermann: üsks Hermann; asks Herm; ee Herm, Härm
 Johannes: üsks Johann, Joann, Hans; asks Johann, Jahn, Jaan, Jann, Hannes, Hann, Hans; ee Juhan, Jaan, Hannes, Hannus, Hans, Ants, Hann, Hanni, Hanno
 Jakob: üsks Jacob; asks Jak, Jaaks, Jakk(e); ee Jaak
 Karl: üsks Karl; asks Karel; ee Kaarel
 Karoline: üsks Karoline; asks Line; ee Liine
 Konrad: üsks Konrad; asks Koord, Kord, Koort; ee Koort
 Laurentius: ee Laur, Loorits, Lorents, Larrats, Laarits
 Ludwig: üsks Ludwig, Ludolf; asks Ludeke, Lude; ee Ludeke, Ludi
 Magdalena: üsks Magdalena; asks Male, Malke; ee Maali, Maala, Maalu, Maal
 Margarethe: üsks Margaretha, Grethe; asks Greet, Greetken; ee Maret, Mare, Krõõt, Reet
 Maria: üsks Marie; asks Mariken, Mari, Marje; ee Mari, Marje
 Matthias, Matteus: üsks Matthias, Matthäus; asks Mattees, Mattiis, Matts, Matz, Tewes, Teews; ee Madis, Mats, Teves, Teus, Teos
 Miikael: üsks Michael; asks Michel; ee Mihkel, Mikk
 Nicolaus: üsks Nicolaus; asks Niklas, Claas, Klaas, Klaus, Klaos; ee Nigolas, Niklas, Nigul, Klaas, Laas, Klaus, Klaos, Laus, Laos
 Peetrus: üsks Peter; asks Peter; ee Peeter
 Siegfried: ee Sigghe, Sigge, Sigga
 Sophie: üsks Sophie; asks Fio, Fia; ee Viuu, Viia
 Wilhelm: üsks Wilhelm; asks Willemlake, Wilken; ee Willem
 Wilhelmine: ; asks Mina; ee Miina

Kirikuraamatute põhjal võib järeldada, et nende nimede täisvorme on antud mõisnike, mõisateenijate, käsitööliste ja pastorite, s.t saksemate inimeste lastele. Talurahva lastele on peamiselt pandud lühendeid. Kui mõisateenija abiellus talupojaga, siis märgiti tema nimi juba lühivormiga, nt *Christinest* sai *Stina*, *Tiina*, *Kristi* või *Kersti*, sõltuvalt kohalikust moest. Nii oli nimel ja selle lühivormil selgepiiriline staatuse vahe.

Luteri usu tulekuks olid kiriklikud eesnimed kinnistunud ja jäid püsima. 16.–17. sajandi kirikuraamatud näitavad võrdlemisi laia nimehulka. Vanemate laennimede kõrval tuleb sel ajal usupuhaastuse vaimus pruuki piibli-, eriti vanatestamentlike nimesid, nagu *Abram*, *David* (*Taavet*, *Tavi*), *Elias*, *Simon* (*Siim*), *Eva*, *Susanna* jt. Luteri usu tulekuga läksid moodi ka luterlike valitsejate nimed, Eestis eriti *Gustav Adolphi* nimed: *Gustav*, *Kustas*, *Adolf*, *Ado*, *Aadu*. Kindlasti võtsid rohkelt uusi piibellikke nimesid kasutusele vennastekoguduste liikmed. Kahjuks ei ole nende nimekasutust uuritud. See oleks võimalik uurimisteema.

Samuti, tänapäevale lähemale tulles, oleks huvitav teada, kas näiteks vabakogudustes pannakse lastele suhteliselt rohkem religioosse sisuga, piibli- ja pühakunimesid, kui näiteks vabalt koostatud valimis. Mulle on vähemalt selline mulje jäänud. Oma kogudusest võin mainida nimesid *Jaakob, Joosep, Gabriel, Taavet, David* jm. Seda võiks uurida. Samuti oleks põnev teada, kas näitlejad, sportlased, muusikud panevad rohkem oma valdkonnaga seotud iidolinimesid kui mingi suvaliselt võetud valim inimesi.

Eesnimed 18. sajandil ja 19. sajandi algul

Varasemast erinev olukord valitses 18. sajandil. Põhjasõja (1700–1721) järel oli Eesti rahvastik kokku kuivanud 120 000 – 140 000 inimeseni. Ka nimevara ahenes. 18. sajandist kõneldakse kui erilise nimevähesuse perioodist eesti eesnimede ajaloos. Õieti kestis see ajajärk 19. sajandi esimese kolmandikuni välja.

Henno, Kairit 1999: *Poeglaste eesnimed Põide eesti koguduse 1801.–1840. a sünnimeetrikas*. ESA 44–45, lk 30–41.

Rajandi, Edgar 1963: *Nimevähesusest XVIII sajandi esimesel poolel*. KJK, nr 3, lk 177–178.

Rootsmäe, Lemming 1969: *Võnnu kihelkonna isikunimed XVIII sajandil*. KJK, nr 10, lk 623–624.

Lemming Rootsmäe on uurinud Võnnu 1713.–1800. a sünniregistreid, milles on kirja pandud kokku 12 332 mehe- ja 11 822 naisenime. Seejuures meeste nimevara sisaldab 64 põhinime 122 teisendiga ning naiste nimevara 29 põhinime 94 teisendiga. Seega kokku 122 + 94 = 216 erinevat nimekuju. Meeste kümnet eelislime kandis sajandi esimesel veerandil 66% ristitute, viimasel veerandil 74%. Naiste puhul oli vastav suhe 60 ja 82%. Seega näeme, et väheseid populaarseid nimesid kandis ülisuur osa lastest. Kui sajandi esimesel veerandil kandis pool lastest 7–8 eelislime, siis sajandi lõpul said pooled lapsed hakkama 4–5 levinuima nimega. See näitab, kui kitsas oli nimevalik ja kui palju pidid nimed korduma. 18. sajandi lõpu eelislimed Võnnu kihelkonna poistel olid *Jaan, Peeter, Johan, Jakob ja Hindrik*, tüdrukutel *Ann, Liis, Mari ja Mai*. Põhinimedest andis enim variante *Johannes*, järgnesid *Peeter ja Jakob*, naistel *Anna, Maria ja Elisabeth*.

Edgar Rajandi on analüüsinud Ambla 1711.–1760. a sünniregistreid. Kokku anti sel ajal Amblas nimi 632 poisile ja 630 tüdrukule. Meeste 10 eelislime katsid 72% nimevajadusest (Võnnus 66–74%). Levinuim mehenimi oli *Jüri*. Põhinimedest on enama hulga teisenditega esindatud **Johannes** (*Jahn, Hans, Juhan, Johann, Hannus*), **Georgius** (*Jüri, Jurgen*), **Antonius** (*Tenno, Tõnis*), **Jakobus** (*Jakob, Jaak, Jako*) ja **Matthias** (*Maddis, Mats*). Naistest sai valdav osa (üle 30%) nimeks **Maria** mõne teisendi (*Marri, Mai*), populaarsed olid ka **Anna** teisendid *Ann ja Anno*, **Catharina** teisendid *Kai ja Kadri*, **Magdalenast** saadud *Madle, Leno ja Mall*, **Elisabethist** *Lieso, Els, Ello*. Naiste viis eelislime katsid koguni 88% nimevajadusest. See tähendab, et 18. sajandi algupoolel Amblas sündinud naistest oli iga kolmas *Mari* või *Mai*, iga viies *Ann* või *Anu*, iga kuues *Kai* või *Kadri*, iga seitsmes *Madle* või *Leno* ja iga viieteistkümnend *Liso*. Kümne naise hulka võis juhtuda ainult üks muunimeline.

Sama tendents jätkub ka 19. sajandi algul. Olen ise uurinud Põide 1801.–1840. a sünniregistrite poisslapsenimesid. Kokku 3731 poisile anti 117 erikujulist nime. Ühendades ortograafilised teisendid (nt *Carl ~ Karl, Gustav ~ Gustaw ~ Kustav ~ Kustaw*), jääb eri nimekujusid järele ainult 95. Kümme eelislime katavad 73% nimevajadusest, viie eelislimega on aga ristitud ligi pooled poistest. Eelisviisiku moodustavad *Juhan, Mihkel, Jüri, Ado ja Mart*. Põhinimedest on enim teisendeid andnud **Friedrich**, järgnevad **Mattheus**,

Johannes, Heinrich, Adam ja **Antonius**. 1826.–1830. a paiku toimub Pöidel väike murrang nimevaliku avardumise poole. Kasvab harvaesineva nimega ning mitmiknimega ristitute hulk, väheneb eelisinimedega ristitute osakaal. See muutus jääb siiski lühiajaliseks, juba järgmisel kümnendil liigub nimistu tagasi endistesse rööbastesse.